

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

Божаева Мөлдір Дулатқызы

moldirb24.07.2003@icloud.com

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі- Бұлақбай Ж.М.

Қазіргі әлемде тұрақты даму мен экологиялық жауапкершілікке ұмтылу бүкіл әлем елдері үшін басым бағытқа айналды. Елдер климаттың өзгеруімен күресуге, экологиялық режимдерді азайтуға және таза, жасыл экономикаға көшуге ұмтылған және біздің еліміз де жасыл экономиканы қалыптастыру және дамыту бойынша белсенді жұмыс жүргізуде. Қазақстанда «жасыл қаржыландыруды» енгізудің тиімділігін басқару елдің тұрақты дамуын қамтамасыз ету және қоршаған ортаға теріс әсерді азайтудың маңызды міндеті болып табылады. Жасыл қаржыландыру қоршаған ортаны қорғауға және климаттың өзгеруін азайтуға ықпал ететін жобалар мен инвестицияларды қаржыландыруға бағытталған қаржылық механизмдерді білдіреді. Бұл процесті тиімді басқару үшін келесі қадамдарды орындауға болады:

1. Стратегия мен саясатты әзірлеу: негізгі басымдықтар мен мақсаттарды анықтай отырып, нақты жасыл қаржыландыру стратегиясы мен саясатын әзірлеу. Бұл жасыл жобалар үшін міндетті стандарттар мен ережелерді қамтуы мүмкін.

2. Реттеу және стандарттау: жасыл қаржыландыруды дамытуды қолдайтын заңнамалық және реттеуші тетіктерді енгізу. Бұл жасыл инвестициялар үшін стандарттарды әзірлеу мен сертификаттауды қамтуы мүмкін.

3. Қаржы құралдары: экологиялық тұрақты жобаларға инвестиция тартуға көмектесетін жасыл облигациялар, жасыл несиелер және басқа тетіктер сияқты қаржыландыру құралдарын әзірлеу.

4. Білім беру және хабардар ету: бизнес, қаржы институттары және жұртшылық арасында жасыл қаржыландыру туралы хабардарлықты арттыру үшін білім беру бағдарламалары мен ақпараттық науқандарды өткізу.

5. Мониторинг және бағалау: «Жасыл» жобалар мен инвестициялардың нәтижелілігін және мақсатына сай болуын қамтамасыз ету үшін олардың нәтижелерін бақылау және бағалау жүйесін енгізу.

6. Серіктестік және ынтымақтастық: Жасыл қаржыландыру саласындағы тәжірибе мен ресурстармен алмасу үшін халықаралық ұйымдармен, қаржы институттарымен және басқа елдермен серіктестікті дамыту.

7. Инновацияны ынталандыру: жаңа инвестициялық мүмкіндіктерге әкелетін жасыл технологиялар мен экологиялық тұрақты жобалардағы инновацияларды ынталандыру.

8. ШОБ қолдау: жасыл жобаларды жүзеге асыруға ниет білдірген ШОБ субъектілерін қолдау бағдарламалары мен тетіктерін әзірлеу, өйткені олар тұрақты дамуда шешуші рөл атқара алады.

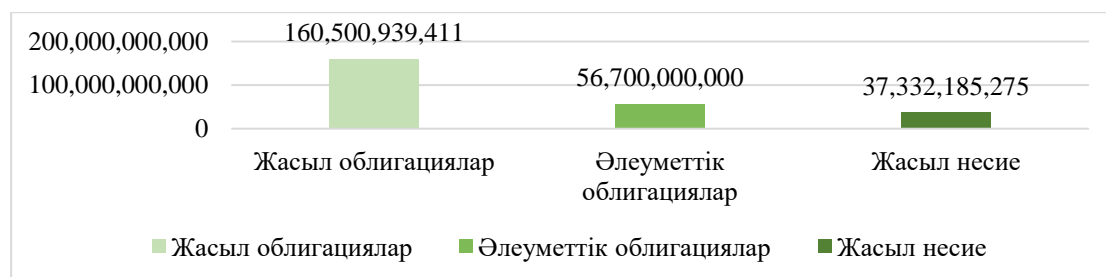
9. Транспаренттілік және есеп берушілік: инвесторларды қаражаттың мақсатты түрде пайдаланылып жатқанына сендіру үшін қаржылық транзакциялар мен жасыл инвестициялар туралы есеп берудің ашықтығын қамтамасыз ету.

10. Әлеуметтік қамту: бастамаға кеңінен қолдау көрсету үшін қоғамды және мүдделі тараптарды жасыл қаржыландыру бойынша шешімдер қабылдауға және саясатты әзірлеуге тарту [1].

Тұрақты даму облигациялары (ESG облигациялары) экология, қоршаған ортаны қорғау саласындағы жобаларды және әлеуметтік маңызы бар жобаларды қаржыландыруға бағытталған және жасыл облигацияларды, әлеуметтік облигацияларды және тұрақты даму жобаларын қаржыландыру мақсатында шығарылатын өзге де облигацияларды қамтиды.

Кесте 1 - «Жасыл қаржыны» енгізудегі шет елдер мысалы

Елдер	Ерекшелігі
Қытай	Қытайдың Мемлекеттік кеңесі 2016 жылы кең ауқымды «Жасыл қаржы жүйесін құру жөніндегі нұсқаулықты» қабылдады
Индонезия	Индонезияның қаржылық реттеушісі ОЖК 2014 жылы қаржы секторы үшін 5 жылдық көкжиектегі іс-әрекеттерді сипаттайтын «Тұрақты қаржының жол картасын» әзірледі
Италия	МАТТМ, Италияның Қоршаған орта және теңіз министрлігі 2016 жылы қаржы секторындағы тұрақтылық факторларын қабылдауды жақсартатын нұсқаларды анықтау үшін «Тұрақты қаржы бойынша ұлттық диалогты» бастады
Франция	Францияның қазынашылық бас дирекциясы «Қаржыландыру туралы ақ құжатты» бастады. Экологиялық көшу» жасыл көшуге қаржы көздерін жұмылдыратын нұсқаларды зерттеді
Ескерту - автор [2] дереккөзі негізінде құрастырған	

Сурет 4 - 2020-2023 жылдар аралығында шыққан жасыл қаржы құралдарының көлемі, теңге
Ескерту - автор дереккөзі негізінде құрастырған [3]

2020-2023 жылдар аралығында шыққан жасыл қаржы құралдарының көлемі, оның ішінде жасыл облигациялар 160 500 939 411 теңгені құраған болса, әлеуметтік облигациялар 56 700 000 000 теңгені құраған. Ал жасыл несие 37 332 185 275 теңгені құраған.

Қазіргі таңда Қазақстанда «жасыл қаржыландыру» механизмін оның қалыптасуының бастапқы кезеңінде қорытындылай аламыз. Бүгінгі таңда еліміздегі «жасыл» инвестициялардың деңгейі тұрақты «жасыл» дамуды қамтамасыз ету үшін жеткіліксіз. Қазақстанда «жасыл» қаржыландыруды одан әрі дамыту үшін тиісті нормативтік құқықтық базаны құру, ынталандыру әдістерін қолдану, «жасыл» жобалардың жаңа құралдарын белсенді қаржыландыру қажет [3].

Кесте 6 - Қазақстандағы ESG күн тәртібінің үздік көшбасшыларының рейтингі

Компанияның атауы	2021 жыл	2022 жыл
1.ҚарашығанакПетролиумОператинг	3	1
2.«ҚазМұнайГаз» ҰК АҚ	1	2
3.«ҚазТрансОйл» АҚ	3	3
4.«KEGOK» АҚ	5	4
5.«Қазақтелеком» АҚ	16	5
6.«Бәйтерек» ұлттық холдингі» АҚ	10	6
7.«Самұрық-Энерго» АҚ	9	7
8.«Қазақстан Халық Банкі» АҚ	7	8
9.Орталық Азия электр энергетикалық корпорациясы	11	9
10.KAZ Minerals	5	10
Ескерту - автор [4] дереккөзі негізінде құрастырған		

2022 жылы Қазақстанда 2026 жылға дейінгі инвестициялық саясат тұжырымдамасы қабылданды. Тұжырымдамада Қазақстан үкіметінің мемлекеттік жоспарлау жүйесіне ESG қағидаттарын енгізу бойынша жұмыс істеуге уәделері бар. Ол ESG мақсаттары бойынша саясаттың жоқтығын шетелдік инвестицияларды тартудың ұлттық моделінің елеулі кемшілігі ретінде таниды. 2022 жылдың желтоқсанында қазақстандық ESG тәжірибесі мен жасыл қаржыландыру әдістеріне талдау жүргізілді. Қазақстандағы ESG күн тәртібінің жетекшілерінің қатарында ұлттық және шетелдік мұнай-газ компаниялары мен банктері бар [4]. ESG-концепциясын компания саясатына енгізу маңызды және жауапты міндет болып табылады және тиімді басқарудың негізгі алгоритмі – SWOT-талдау (7-кесте) – оны дұрыс орындауға, перспективалар мен мүмкіндіктерді анықтауға көмектеседі, әлсіз жақтарды және ықтимал қауіптерді ескеру.

Кесте 7 - ESG енгізудің SWOT талдауы

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
<ul style="list-style-type: none"> - ESG тұжырымдамасын іске асырудың жалпы тенденцияларына сәйкестігі; - мүдделі тараптардың (тұтынушылар, инвесторлар, мердігерлер, бақылаушы органдар) адалдығы мен сенімін арттыру; - халықаралық нарыққа шығу мүмкіндігі; - корпоративтік басқару процестерін, экологиялық реттеуді және әлеуметтік саясатты жетілдіру бойынша нақты шараларды әзірлеу. 	<ul style="list-style-type: none"> - білікті кадрлардың жетіспеушілігі тұжырымдаманы іске асырудың қаржылық шығындары; - ресурстарды бөлудің қиындығы; - жеткіліксіздігі; - жүзеге асырудың практикалық шаралары - Барлық секторлар үшін ESG принциптері.
Мүмкіндіктер	Қауіп-қатер
<ul style="list-style-type: none"> - адам ресурстарының әлеуетін арттыру; - ESG саясатын әзірлеуге барлық қызметкерлерді тарту; - жұртшылыққа әсер ету мүмкіндігі 	<ul style="list-style-type: none"> - қазақстандық заңнама мен халықаралық стандарттар мен нормалар арасындағы айырмашылықтар; - тұжырымдаманы іске асырудың маңыздылығын ақпараттық қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі; - стандарттау, сертификаттау ұйымдарының аз саны.
Ескерту - автор [5] дереккөзі негізінде құрастырған	

Жасыл қаржыны дамыту перспективалары:

1. Инвесторлардың қызығушылығын арттыру: Климаттық тәуекелдер мен әлеуметтік жауапкершілік туралы хабардарлықтың өсуімен инвесторлардың жасыл қаржы өнімдеріне деген қызығушылығы артады деп күтілуде.

2. Жаңа қаржыландыру құралдары: жасыл облигациялар, жасыл несиелер және экологиялық көрсеткіштерге индекстелген құрылымдар сияқты инновациялық қаржы құралдарын дамыту.

3. Жаһандық ынтымақтастық: жасыл қаржыландырудың ортақ стандарттарын жасау үшін халықаралық ынтымақтастықты нығайту, бұл оларды инвесторлар үшін тартымды етеді және тәуекелдерді азайтады.

4. Технологиялық инновация: жасыл қаржы менеджментіндегі ашықтық пен тиімділікті арттыру үшін блокчейн және жасанды интеллект сияқты технологиялық инновацияларды қолдану

Осылайша, әрбір ел үшін экологиялық және климаттың өзгеруі мәселелерінің өзектілігі артып келе жатқанын ескере отырып, Қазақстанда жасыл қаржы нарығын қалыптастыру бойынша келесі ұсыныстар орынды болып көрінеді:

1. Жасыл қаржы құралдарымен жұмыс істеу ережелері мен шарттарын қамтитын нормативтік құжаттарды әзірлеу және енгізу. Оған жасыл облигациялар, жасыл несиелер және

жасыл жобаларды қаржыландыру кіреді.

2. Жасыл қаржыландырудың тартымдылығын арттыру үшін мемлекет тарапынан экономикалық және әлеуметтік ынталандыру жүйесін қалыптастыру, оның ішінде банктерге несиелер бойынша нарықтық мөлшерлемелер мен жасыл несиелердің төмен құны арасындағы айырмашылықты өтеуді, жасыл облигациялар бойынша купондық кірістің бір бөлігін субсидиялауды; жасыл экономика бойынша оқыту іс-шараларын өткізу, жасыл жобаларды жүзеге асыратын компаниялар мен жеке тұлғаларға салықтық преференциялар беру және т.б.

3. Қазақстан қор биржасында «жасыл» мемлекеттік және корпоративтік бағалы қағаздардың айналысы үшін жеке бөлімді бөлу.

4. Экологиялық және климаттық тәуекелдерді бақылау және басқару бойынша банктер үшін нұсқаулықтарды әзірлеу, оның ішінде Қазақстан Республикасының барлық қаржы институттарында экологиялық менеджмент негіздерін енгізу.

5. Экологиялық тұрақты қаржыландыру саласындағы халықаралық ынтымақтастықты, оның ішінде осы саладағы халықаралық бастамаларға қосылуды кеңейту.

6. Экологиялық жобаларға маманданған инвестициялық платформаларды құруға дейін қаржылық салада жаңа цифрлық өнімдерді әзірлеуде жасыл бағытты күшейту.

7. Жасыл қаржыландыру саласындағы әдістемелік базаны әзірлеу, оның ішінде қолданыстағы мемлекеттік органдар арасында өкілеттіктерді бөлу немесе осы процесті реттейтін жаңа институттарды құру.

Жоғарыда ұсынылған құралдар жаңа тұжырымдамаға тегіс және ауыртпалықсыз өтуге мүмкіндік беретін және бизнесті жаңадан бастаған немесе ірі корпорациялар үшін ESG саясатының жоғары деңгейіне жетуге мүмкіндік беретін негізгі алгоритмдер болып табылады. Өйткені, ерте ме, кеш пе, тұрақтылық пен ESG міндетті түрде барлығына әсер етеді, әр қатысушы «тұрақты» және «жасыл» трансформациядан пайда көреді. Сондықтан жасыл қаржыландыру қазіргі уақытта Қазақстанда дамыту маңызы зор.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Пастернак А.А. Развитие возобновляемых источников энергии: сравнение основных показателей на примере Казахстана и США // Экономика. Стратегия и практика. – 2014. – № 2(30). – С. 105–108.

2. Нургалиева К.О. Зарубежный опыт трансформации традиционной экономической системы в зеленую экономику // Статистика, учет и аудит. – 2018. – № 3(70). – С. 119–123.

3. Nurgisayeva, A., & Tamenova, S. (2020). Conceptual foundations of the “green” economy

4. Mishulina S.I. «Green» Investments as an Element of the Mechanism of Greening the Regional Economy // Sochi Journal of Economy. 2019. No. 13(2), pp. 155–164.

5. Данилов Ю.А. Современное состояние глобальной научной дискуссии в области финансового развития // Вопросы экономики. – 2019. – № 3. – С. 29–47.

УДК 336

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ ФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ В ОРГАНИЗАЦИИ

Власова Анастасия Сергеевна

dilaraif@mail.ru

Бакалавр Института экономики, управления и бизнеса УУНиТ

г. Уфа, Республика Башкортостан, Россия

Научный руководитель – Д.Ф. Касимова

Процедура, проводимая с целью выявления факторов риска и оценки степени их значимости, это анализ рисков. Или другими словами, анализ негативных событий, оказывающих соответствующее воздействие на достижение целей компании, проекта.